

4. Zholkver, N. (2017). What do the German Parties Write About Russia in Their Election Programs? *Deutsche Welle*. 15 September. URL: <https://www.dw.com/ru/что-пишут-партии-фрг-о-россии-в-своих-предвыборных-программах/a-40506937> (in Russian).
5. Umland, A. (2019). Can Germany Become the Main Ally of Ukraine. *Apostrof*. 12 August. URL: <https://apostrophe.ua/article/politics/foreign-policy/2019-08-12/mojet-li-germaniya-stat-glavnyim-soyuznikom-ukrainyi/27274> (in Russian).

УДК 35.08(477)

Малиновський Валентин,

доктор політичних наук, професор,
 професор кафедри соціального забезпечення та гуманітарних наук,
 Луцький національний технічний університет
 valentyn.volyn@gmail.com
 ORCID ID: 0000-0003-2017-553X

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ПОНЯТТЯ «ПУБЛІЧНА СЛУЖБА»

У статті досліджено поняття «публічна служба» – одну з ключових категорій наукової галузі «публічне управління та адміністрування». Зауважено, що, на відміну від західної традиції публічної адміністрації, у якій цей термін має доволі тривалу історію, у вітчизняній науці й практиці публічного управління він є порівняно новим. Зокрема, у національній нормативно-правовій сфері поняття «публічна служба» вперше з'явилося у 1998 р., а в законодавчій – у 2005 р. При цьому лише останніми роками цей термін займає належне місце як у теорії та практиці публічного управління й адміністрування, так і у сфері нормативно-правового регулювання.

Проаналізовано законодавчі та наукові підходи щодо концептуалізації цієї системної категорії, зокрема широкі й вузьке трактування, а також комплексний підхід до її розуміння, що дало можливість на основі критичного їх аналізу зробити висновок щодо незавершеності зазначеного процесу. Зважаючи на такий стан наукової розробки досліджуваної категорії, а також аналіз законодавчих і наукових напрацювань із зазначеної тематики, сформульовано оригінальне визначення терміна «публічна служба» як комплексного поняття, своєрідної теоретичної конструкції, що об'єднує всі види служб, котрі реалізують публічні функції й надають публічні послуги фізичним і юридичним особам. Також запропоновано основні характеристики вітчизняного інституту публічної служби в Україні.

Зважаючи на стан наукової розробки зазначеної наукової категорії, важливим завданням, що постало перед вітчизняною управлінською наукою, називаємо визначення всіх видів служб, котрі охоплюються поняттям «публічна служба», їх теоретичне обґрунтування й систематизація з урахуванням вітчизняної специфіки публічного управління та процесів реформування публічної адміністрації й територіальної організації влади.

Ключові слова: публічна служба, державна служба, муніципальна служба, публічний службовець, інститут публічної служби.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Сучасні процеси становлення демократичної, правової, соціальної держави, розвиток громадянського суспільства, інтеграція України до європейського співтовариства неможливі без функціонування ефективного інституту публічної служби – ключового механізму держави. Однак вітчизняні наукові розробки з цієї тематики лише починають з'являтися, що пояснюється домінуванням до останнього часу інституту державної служби, котрий охоплював інші види публічної служби в межах освітнього напрямку «Державна служба».

Однак кардинальні зміни, пов'язані зі зміною назви галузі знань і найменування спеціальності – «Публічне управління та адміністрування», прийняття нового Закону України «Про державну службу», а також процеси децентралізації влади, що суттєво змінили співвідношення державної й муніципальної служби, потребують відповідної ґрунтовної наукової корекції. У зв'язку з цим управлінська наука

повинна давати адекватні та своєчасні відповіді на зазначені виклики. Зокрема, потребує ґрунтовного наукового осмислення категорія системного характеру «публічна служба», котра все ще перебуває в стані наукової дискусії. З іншого боку, підготовка фахівців спеціальності «Публічне управління та адміністрування» також неможлива без відповідного науково-методичного забезпечення, яке б відображало зазначені вище тренди.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання публічної служби є порівняно новим для вітчизняної управлінської науки. До публікацій з цієї тематики потрібно віднести праці [2; 3; 4; 5; 7; 8; 9; 14; 15; 16; 17]. Однак аналіз наукової розробки зазначеної проблематики показує, що не існує єдиного підходу до розуміння комплексного поняття «публічна служба». Незавершеність концептуалізації окресленої тематики створює необхідні передумови для її ґрунтовного й всебічного дослідження. Зокрема, залишається невирішеним питання розкриття змісту зазначеного поняття, що створює серйозну проблему з наукового та законодавчого забезпечення адміністративного реформування в Україні.

Мета статті. Зважаючи на сказане вище, метою цієї статті є критичний аналіз наукових підходів щодо концептуалізації поняття «публічна служба» й на основі цього формулювання авторського підходу до осмислення цієї ключової категорії наукової галузі «публічне управління та адміністрування», а також обґрунтування її основних характеристик.

Методика дослідження. Досягнення мети дослідження стало можливим завдяки використанню комплексу взаємопов'язаних і взаємодоповнювальних сучасних методів і підходів. Зокрема, у статті застосовано такі методи: загальнонауковий (аналіз, синтез), компаративний (аналіз наукових підходів), системний (конкретизація та вдосконалення понятійно-термінологічного апарату).

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

До останнього часу в управлінській теорії й практиці домінував універсальний концепт «державна служба», котрий об'єднував усі види служби в публічному секторі. Хоча в нормативно-правовій сфері поняття «публічна служба» вперше з'явилося у Концепції адміністративної реформи в Україні від 1998 р. [12], однак минуло ще багато років, доки цей термін увійшов у вітчизняну законодавчу практику. Зважаючи на існування в демократичному суспільстві інших видів публічної служби, передусім муніципальної, цей підхід був помилковим і таким, що не відповідав сутності сучасної сервісної держави.

Державна служба, хоча і є основним механізмом функціонування державних органів, однак не відображає багатогранності діяльності посадових осіб у державних органах, органах влади Автономної Республіки Крим та органах місцевого самоврядування. Зокрема, у системі органів виконавчої влади визначено політичні посади (Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр України, віце-прем'єр-міністр України, міністр, перший заступник міністра, заступник міністра), котрі є принципово відмінними від посад державної служби з огляду на порядок призначення й звільнення, характер повноважень та відповідальності осіб, які обіймають такі посади. У системі державних органів функціонує низка посад, на які Закон України «Про державну службу» не поширюється (наприклад Глава Адміністрації Президента України і його заступники; Секретар Ради національної безпеки і оборони України та його заступники; Уповноважений Верховної Ради України з прав людини та його представник; Постійний Представник Президента України в Автономній Республіці Крим і його заступники; голова місцевої державної адміністрації та його заступники). Діяльність посадових осіб державних колегіальних органів, професійна діяльність суддів, прокурорів, дипломатична, митна, податкова, військова, правоохоронна служби регулюється спеціалізованими законами (Митний кодекс України, Податковий кодекс України, Кодекс цивільного захисту України, законами «Про дипломатичну службу», «Про судоустрій та статус суддів», «Про прокуратуру», «Про Фонд державного майна України», «Про Антимонопольний комітет», «Про Центральну виборчу комісію», «Про Національну комісію, що здійснює регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» тощо).

Усе це свідчить про неоднорідність самого інституту державної служби, підтвердження чого – підхід, запроваджений у Концепції розвитку законодавства про державну службу від 5 січня 2005 р. У ній передбачено виокремлення загальної державної служби, котра регулюється загальним

законодавством про державну службу, та *спеціалізованої* державної служби, що регулюється спеціальним законодавством, яке розробляється на основі загального законодавства про державну службу й передбачає спеціальні умови проходження державної служби у відповідних державних органах [6].

Служба в органах місцевого самоврядування (муніципальна служба) є окремим видом публічної служби, що з 2001 р. регулюється Законом України «Про службу в органах місцевого самоврядування» [13].

Зважаючи на особливості звільнення та призначення на посади, специфіку проходження служби, суттєво відрізняється від державної служби патронатна служба. Однак лише Законом України «Про державну службу» 2015 р. посади патронатної служби виведено з державної служби [11].

Отже, у системі публічної служби виокремлено цілі групи посад, які неможливо об'єднати в понятті «державна служба», що об'єктивно потребувало введення у вітчизняний законодавчий обіг універсального терміна, який би об'єднав зазначені види служб. Саме таким є термін «публічна служба», котрий в адміністративних системах західних країн має тривалу історію. В Україні він уперше з'явився в Кодексі адміністративного судочинства України 2005 р. В останній редакції цього Кодексу воно є таким: «*Публічна служба – діяльність на державних політичних посадах, у державних колегіальних органах, професійна діяльність суддів, прокурорів, військова служба, альтернативна (невійськова) служба, інша державна служба, патронатна служба в державних органах, служба в органах влади Автономної Республіки Крим, органах місцевого самоврядування*» [10].

Однак потрібно погодитися з думкою науковців про те, що наведене формулювання навряд чи можна вважати визначенням поняття «публічна служба», оскільки воно тільки передбачає перелік тих видів служби, які належать до публічної служби, а не її завдання та основні риси, як це повинно бути [2, с. 147; 7, с. 120].

Зважаючи на свою новизну, у вітчизняній науці існують різні підходи щодо розуміння цього поняття. Зокрема, Н. Янюк зазначає, що не існує універсальної моделі, яку можна було б використати під час формування національного інституту публічної служби. Проте врахування досвіду зарубіжних країн, передовсім членів Європейського Союзу, дасть змогу визначити основні засади публічної служби в Україні й сприятиме створенню відповідної законодавчої бази [17, с. 162]. У цих країнах правилом визначення службовця публічним є, по-перше, публічно-правовий зв'язок такого з державою, що виникає на підставі відмінного від приватно-правового трудового договору юридичного факту адміністративного за правовою природою акта [16, с. 270].

О. Петришин є прихильником *широкого трактування* публічної служби й розуміє її як державну, муніципальну службу та службу в недержавних організаціях (громадських організаціях, політичних партіях і навіть приватних підприємствах) [9].

На наше переконання, зазначене розуміння публічної служби є занадто широким і таким, що нівелює межу між приватним та публічним сектором, відносячи до останнього працівників недержавного сектору, які не реалізують функцій держави чи місцевого самоврядування й не перебувають із державою в публічно-правових відносинах.

Інший *вузкий підхід* під цим поняттям визначає службу в органах місцевого самоврядування та лише в апаратах органів усіх гілок влади, що охоплюється поняттям державної служби без судової й законодавчої діяльності [16, с. 272]. Публічна служба розуміється ними як професійна, політично нейтральна діяльність осіб, на адміністративних посадах в органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування. До публічної служби вони також відносять професійну, неполітичну діяльність в апаратах інших органів державної влади: глави держави, парламенту, судів тощо [14, с. 28]. О. Лазор та І. Шелепницька визначають публічну службу як професійну діяльність публічних службовців органів й установ, підпорядкованих політичній владі, які забезпечують виконання чинного законодавства та нормативно-правових актів [7, с. 121]. На нашу думку, цей підхід обмежує коло посад, які належать до публічної служби, передусім політичних, а також діяльність суддів і прокурорів.

Найбільш логічним, на нашу думку, є *третій підхід*, котрий відносить до публічної служби всі види служби в державних органах та органах місцевого самоврядування, а також інших органах, що реалізують функції держави або місцевого самоврядування. У цьому зв'язку заслуговує на увагу слушне зауваження В. Авер'янова та О. Андрійко про те, що публічно-правовий статус мають не всі

працівники органів виконавчої влади й виконавчих органів місцевого самоврядування. Тому поняття публічної служби можна обмежити службою лише тих працівників, котрі безпосередньо виконують повноваження публічної адміністрації [1, с. 53–54].

Слово «публічна», крім поєднання державного та самоврядного елементів, підкреслює також, чий інтерес повинні захищати службовці – усього суспільства (громади), а не приватний чи корпоративний. Отже, публічна служба є особливим видом діяльності осіб, які працюють в органах публічної адміністрації (іноді – також в інших публічних інституціях), і основним завданням яких є забезпечення реалізації публічних інтересів [14, с. 18].

У літературі виокремлюють такі *ознаки* публічної служби:

1) виникнення правовідносин на підставі фактичного складу, обов'язковим елементом якого, відповідно до норм чинного законодавства про державну службу й службу в органах місцевого самоврядування, є акт призначення на посаду чи результат виборів;

2) постійність і професійна основа виконання службовцем своїх повноважень;

3) обіймання публічної посади в органі публічної влади;

4) спрямованість діяльності службовців на задоволення публічних інтересів, визначених державою та забезпечених правом інтересів [16, с. 271–272].

Ураховуючи сказане вище, можемо дати таке визначення: *публічна служба – правовий і соціальний інститут служби в державних і недержавних суб'єктах публічної влади (державних органах, органах місцевого самоврядування та інших органах, що реалізують функції держави або місцевого самоврядування), працівники котрих наділені публічно-правовим статусом.*

Отже, основними *характеристиками* публічної служби є такі:

– по-перше, публічна служба охоплює публічних службовців, які виконують відповідні функції, що входять до компетенції державних органів й органів місцевого самоврядування, у яких вони проходять публічну службу;

– по-друге, публічна служба охоплює службу у всіх органах публічної влади та забезпечує безпосереднє державне й муніципальне управління, надання адміністративних послуг населенню;

– по-третє, публічна служба має власне законодавче та нормативне забезпечення; публічні службовці мають окремий правовий статус, а їхня поведінка унормовується спеціальними законодавчими актами;

– по-четверте, публічна служба має спеціалізовану систему підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації держслужбовців і посадових осіб місцевого самоврядування, що органічно поєднана із системою вищої й післядипломної освіти.

Отже, публічна служба, будучи правовим і соціальним інститутом, виконує в рамках своєї компетенції формування та реалізацію державної політики, цілей, функцій державних органів, органів місцевого самоврядування й інших органів, що виконують функції держави або місцевого самоврядування, шляхом професійного виконання посадовими особами та службовцями своїх повноважень і посадових обов'язків, що забезпечують функціонування держави, галузей державного управління, окремих територій, населених пунктів, а також взаємодію держави й громадян у реалізації їхніх інтересів, прав й обов'язків.

Окреслюючи модель публічної служби в Україні, виходимо з того, що в нашій країні формується єдиний за своїми нормативно-правовими, організаційними, кадровими та інформаційними засадами інститут публічної служби. Основними його *засадами* є такі:

– публічно-правовий характер державно-службових відносин: служіння українському народові, суспільству, територіальній громаді; права та обов'язки публічних службовців визначено в Конституції й законах України;

– захищеність законом від неправомірного втручання в професійну діяльність публічних службовців;

– фінансування державної служби коштом держави, а муніципальної – територіальної громади; установа умов оплати праці публічних службовців у законі;

– несумісність публічної служби з іншою оплачуваною діяльністю або діяльністю, котра має на меті одержання прибутку;

– розмежування посад політичних діячів, державних службовців, патронатних службовців у державній службі; виборних й адміністративних посад у муніципальній службі;

- призначення особи на політичні посади за політичними процедурами, на встановлений законом термін;
- призначення особи на адміністративні посади винятково за результатами відкритого конкурсу, зазвичай, на невизначений термін.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Отже, публічна служба, на відміну від державної чи муніципальної служб, котрі реалізуються в конкретних суб'єктах публічної влади відповідними корпусами службовців, не «прив'язана» до конкретної владної системи з відповідними службовцями. Вона є лише комплексним поняттям, своєрідною теоретичною конструкцією, що об'єднує всі види служб, котрі реалізують публічні функції й надають публічні послуги фізичним і юридичним особам. У цьому зв'язку важливим науковим завданням є визначення всіх видів служб, що охоплюються поняттям «публічна служба», їх теоретичне обґрунтування та систематизація. Важливою передумовою наукового осмислення класифікації публічної служби є прийняття нової редакції Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авер'янов В. Андрійко О. Актуальні завдання створення нового законодавства про державну службу в Україні. *Юридичний журнал*. № 8 (38). 2005. С. 53–55.
2. Біла-Тіунова Л. Р. Публічна служба як адміністративно-правова категорія. *Наукові праці Одеської національної юридичної академії*. 2009. С. 142–154.
3. Ботвінов Р. Г. Розвиток публічної служби особливого призначення в Україні: автореф. дис. ... д-ра наук держ упр.: 25.00.03 / НАДУ ДРІДУ. Дніпро, 2018. 37 с.
4. Ківалов С. В., Біла-Тіунова Л. Р. Публічна служба в Україні: підручник. Одеса: Фенікс, 2009. 688 с.
5. Колісниченко Н. М. Державна служба в Європейському Союзі. Європеїзація та розвиток державної служби в Україні: навч. посіб. Київ: Міленіум, 2009. 248 с.
6. Концепція розвитку законодавства про державну службу: затв. Указом Президента України від 05.01.2005 р. № 1/2005. *Офіційний вісник України*. 2005. № 2. С. 55. Ст. 76.
7. Лазор О. Д. Шелепницька І. П. Публічна самоврядна влада в Республіці Італія та Україні: особливості організації та функціонування: монографія. Київ: Дакор, 2008. 172 с.
8. Малиновський В. Я. Публічна служба в Україні: підручник. Київ: Кондор, 2018. 312 с.
9. Петришин А. В. Государственная служба. Историко-теоретические предпосылки, сравнительно-правовой и логико-понятийный анализ: монография. Харьков: Факт, 1998. 168 с.
10. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 03.10.2017. № 2147-VIII. *Урядовий кур'єр*. 2017. 7 груд. С. 49.
11. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. *Офіційний вісник України*. 2016. № 3. Ст. 149.
12. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні: затв. Указом Президента України від 22.07.1998 р. № 810/98. *Офіційний вісник України*. 1999. № 21. Ст. 943.
13. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 07.06.2001 р. № 2493-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 33. Ст. 175.
14. Публічна служба. Зарубіжний досвід та пропозиції для України/за заг. ред. Тимощука В. П., Школика А. М. Київ: Конус-Ю, 2007. 735 с.
15. Публічна служба: системна парадигма: кол. монографія/К. О. Ващенко, С. М. Серьогін, Є. І. Бородін, Н. А. Липовська, Н. Г. Сорокіна та ін.; за заг. ред. С. М. Серьогіна. Дніпро: ДРІДУ НАДУ. 2017. 256 с.
16. Рунова Н. Публічна служба в Україні: проблеми дефініції. *Публічне право*. 2012. № 3 (7). С. 269–274.
17. Янюк Н. Актуальні проблеми формування публічної служби в Україні. *Вісник Львівського університету*. Серія: Юридична. 2010. Вип. 51. С. 162–167.

Матеріал надійшов до редакції 02.12.2019 р.

CONCEPTUALIZATION CONCEPT «PUBLIC SERVICE»

The article explores the concept of «public service» – one of the key categories of the scientific field «public administration». It is noted that in contrast to the Western tradition of public administration, in which this term has a

fairly long history, in domestic science and practice of public administration, it is relatively new. In particular, the concept of «public service» first appeared in the national legal sphere in 1998, and in the legislative sphere – in 2005. At the same time, only in recent years this term has taken its rightful place both in the theory and practice of public administration, and in the field of legal regulation.

Legislative and scientific approaches to the conceptualization of this system category, in particular broad and narrow interpretation, as well as a comprehensive approach to its understanding, which allowed the author based on a critical analysis of these approaches to conclude that this process is incomplete.

Given this state of scientific development of the studied category, as well as analysis of legislative and scientific developments on this topic, the author formulated the original definition of «public service» as a complex concept, a kind of theoretical structure that combines all types of services that implement public functions and provide public services to individuals and legal entities. The main characteristics of the domestic institute of public service in Ukraine are also offered.

Given the state of scientific development of this scientific category, according to the author, an important task facing domestic management science is to define all types of services covered by the concept of «public service», their theoretical justification and systematization taking into account domestic specifics of public administration and processes reforming public administration and territorial organization of power.

Key words: public service, civil service, municipal service, public servant, institute of public service.

REFERENCES

1. Averianov, V. Andriiko, O. (2005). Aktualni zavdannya stvorennia novoho zakonodavstva pro derzhavnu sluzhbu v Ukraini. *Yurydychnyi zhurnal*, 8 (38), 53–55 (in Ukrainian).
2. Bila-Tiunova, L. R. (2009). Publichna sluzhba yak administratyvno-pravova katehoriya. *Naukovi pratsi Odeskoi natsionalnoi yurydychnoi akademii*, 142–154 (in Ukrainian).
3. Botvinov, R. H. (2018). Rozvytok publichnoi sluzhby osoblyvoho pryznachennia v Ukraini. Avtoref. dys. ... d-ra nauk derzh upr.: 25.00.03 / NADU DRIDU. Dnipro, 37 p. (in Ukrainian).
4. Kivalov, S. V., Bila-Tiunova, L. R. (2009). Publichna sluzhba v Ukraini: pidruchnyk. Odesa: Feniks, 688 p. (in Ukrainian).
5. Kolisnichenko, N. M. (2009). Derzhavna sluzhba v Yevropeiskomu Soiuzi. Yevropeyzatsiia ta rozvytok derzhavnoi sluzhby v Ukraini: navch. posibnyk. Kyiv: Milenium, 248 p. (in Ukrainian).
6. Kontseptsii rozvytku zakonodavstva pro derzhavnu sluzhbu: zatv. Ukazom Prezydenta Ukrainy vid 05.01.2005 r. № 1/2005. *Ofitsiynyi visnyk Ukrainy*, 2005, 2, p. 55. St. 76 (in Ukrainian).
7. Lazor, O. D. (2008). Shelepnytska I. P. Publichna samovryadna vlada v Respublitsi Italiia ta Ukraini: osoblyvosti orhanizatsii ta funktsionuvannia: monohrafiia. Kyiv: Dakor, 2008. 172 p. (in Ukrainian).
8. Malynovskyi, V. YA. (2018). Publichna sluzhba v Ukraini: pidruchnyk. Kyiv: Kondor, 312 p. (in Ukrainian).
9. Petryshyn, A. V. (1998). Hosudarstvennaia sluzhba. Istoryko-teoretycheskie predposylky, sravnytelno-pravovoi i lohiko-poniatiinyi analiz: monohrafiia. Kharkov: Fakt, 168 p. (in Ukrainian).
10. Pro vnesennya zmin do Hospodarskoho protsesualnogo kodeksu Ukrainy, Tsyvilnogo protsesualnogo kodeksu Ukrainy, Kodeksu administratyvnoho sudochynstva Ukrainy ta inshykh zakonodavchykh aktiv: Zakon Ukrainy vid 03.10.2017. № 2147-VIII. *Uriadovyi kurier*, 2017, 7 hrud., p. 49 (in Ukrainian).
11. Pro derzhavnu sluzhbu: Zakon Ukrainy vid 10.12.2015 r., № 889-VIII, *Ofitsiynyi visnyk Ukrainy*, 2016, 3, St. 149 (in Ukrainian).
12. Pro zakhody shchodo vprovadzhennia Kontseptsii administratyvnoi reformy v Ukraini: zatv. Ukazom Prezydenta Ukrainy vid 22.07.1998 r., № 810/98. *Ofitsiynyi visnyk Ukrayiny*, 1999, 21, St. 943 (in Ukrainian).
13. Pro sluzhbu v orhanakh mistsevoho samovryaduvannia: Zakon Ukrainy vid 07.06.2001 r. № 2493-III. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 2001, 33, St. 175 (in Ukrainian).
14. Publichna sluzhba. Zarubizhnyi dosvid ta propozytsii dlia Ukrainy/za zah. red. Tymoshchuka V. P., Shkolyka A. M. Kyiv: Konus-YU, 2007. 735 p. (in Ukrainian).
15. Publichna sluzhba: systemna paradyhma: kol. monohrafiia/K. O. Vashchenko, S. M. Seriohin, YE. I. Borodin, N. A. Lypovska, N. H. Sorokina ta in.; za zah. red. S. M. Seriohina. Dnipro: DRIDU NADU, 2017, 256 p. (in Ukrainian).
16. Runova N. (2012). Publichna sluzhba v Ukraini: problemy definitsii. *Publichne pravo*, № 3 (7), 269–274 (in Ukrainian).
17. Yanyuk, N. (2010). Aktualni problemy formuvannia publichnoi sluzhby v Ukraini. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya: Yurydychna*, 51, 162–167 (in Ukrainian).